

NAŠA LATINSKA SESTRA

Romunija in Italija v italijanskih medijih med obema vojnoma

Izvirni znanstveni članek | 1. 01

Izveček: Avtorica v besedilu analizira članke o Romuniji in Italiji, ki so med obema vojnoma izhajali v italijanskem tisku. Takrat sta Italija in Romunija gradili svojo identiteto in civilizacijski diskurz tako, da sta revitalizirali dediščino rimskega imperija ter tako poskušali utemeljevati svoje ekspanzionistične in druge skupne težnje. Italija je svoje civilizacijsko poslanstvo oblikovala na konceptu *romanità* ('rimstva'), v Romuniji pa so s pojmom latinstvo utemeljevali ločnico med Vzhodom in Zahodom ter se tako poskušali razlikovati od Slovanov, Madžarov in Turkov. Pri tem sta si državi zamišljali, da ju veže sorodstvena vez, izhajajoča iz skupnega prednika, to je rimskega imperija. Sorodstvena vez, ki so jo oblikovali mediji (intelektualne elite), je naturalizirala in objektivizirala odnose ter skupne težnje med Romuni in Italijani.

Ključne besede: Italija, Romunija, Transilvanija, civilizacija, kultura, *romanità* ('rimstvo'), *latinità* ('latinstvo'), nacionalna identiteta

Abstract: Analyzed are articles on Romania and Italy that had been published in Italian printed media between the First and the Second World Wars. This was the period in which in order to justify their shared expansionistic and other tendencies both countries were constructing their identity and civilizational discourse by revitalizing the heritage of the Roman Empire. While Italy constructed its civilizational mission on the concept of the *romanità* (the essence of being Roman) Romania used the conception of the *latinità* (the essence of being Latin) to justify the divide between the East and the West and to try to prove being different from Slavs, Hungarians, and Turks. The two countries imagined to share a common tie based on their common ancestor, the Roman Empire. Constructed by the media (the intellectual elites), family ties between the Romanians and the Italians naturalized and objectivized their relations and common goals.

Key Words: Italy, Romania, Transylvania, civilization, culture, *romanita*, *latinita*, national identity

... *Acum ori niciodată să dăm dovezi în lume
Că-n aste mâini mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!* ...

... *Sedaj ali nikoli, je čas, da pokažemo svetu,
da v teh rokah še vedno teče romanska kri,
in da v naših srcih s ponosom nosimo ime,
zmagovito v bitkah, ime Trajana!* ...

*Del romunske himne DEȘTEAPTĂȚE ROMÂNIE
(VSTANITE/SPAMETUJTE SE, ROMUNI)
Besedilo Andrei Muresan (1816–1863)*

Neljubi dogodki in kriminalizacija Romunov, ki so nedavno odmevali v italijanskem tisku, potrebujejo premislek in vpogled v zgodovino odnosov med državama. Mednarodni odnosi ali »pogledi od zunaj« na določeno državo in njene državljane so namreč pomemben del oblikovanja nacionalne identitete in za vesti.

Podobno kot danes so tudi v preteklosti politiki in intelektualci preko medijev izražali svoja stališča in tako oblikovali mišljenje in usmerjali delovanje ljudi. Po Benedictu Andersonu (1998) je razvoj kapitalizma in novih tehnologij, predvsem tiska, konec 18. stoletja oblikoval novo obliko »zamišljenih skupnosti«, naroda ali nacije. Po francoski in industrijski revoluciji so se tako v Evropi vzpostavljale nove lojalnosti do držav, nacij in narodov kot tudi nove oblike sodelovanja med posameznimi državami, narodi in nacijami in pozneje dobrega spremenile politično-geografsko sliko kontinenta, predvsem pa življenja ljudi.

Za lažje razumevanje tistega, kar je zapisano v nadaljevanju, naj opozorim na vzporedne pojave v našem prostoru, ki sta jih v drugi polovici 19. stoletja vzbudili združitvi Nemčije in Italije. Pod

vedno močnejšimi pritiski rastočega nemškega in deloma tudi italijanskega nacionalizma v habsburški monarhiji, predvsem pa nemških združevalnih teženj v velikonemškem projektu, se je začel vzdigovati tudi slovanski del monarhije, združen v mitu o Slovanih in panslovanskih idejah. Slovansko govoreče elite v monarhiji so se združevale in utemeljevale pravico do narodne samobitnosti pod geslom »svoji k svojim«, saj je bila politična moč uravnotežena s številčnostjo. Slovenskim bralcem pa je manj znano, da so po podobnem principu in na podlagi skupne preteklosti utemeljevale svoje pravice tudi druge nacije, med drugim Romuni in Italijani, ki so svojo vzajemnost v 20. stoletju oblikovali na skupni rimski imperialni preteklosti, kot želimo pokazati v nadaljevanju.

Odnosi med Romunijo in Italijo so bili še pred omenjenim 20. stoletjem intenzivni. Ob Črnem morju so se ustalila pristanišča ter trgovske poti Benečanov. V 17. in 18. stoletju so iz Italije v Romunijo prihajali katoliški misijonarji. Obratno pa so v začetku 17. stoletja odhajali v Rim verski eruditi Transilvanske šole (*Școala Aredleană*), ki so raziskovali rimsko preteklost in obenem oblikovali latinsko identiteto Romunov tako, da so romunski jezik očistili slovanskih besed.¹ Po oblikovanju države Romunije² je bil proces latinizacije romunščine skoraj končan

1 Slovanski elementi so v romunskem jeziku od srednjega veka celo prevladovali (Guida 2005:10).

2 Neodvisna država Romunija je nastala leta 1877 po koncu turško-ruskega konflikta z mirom v San Stefanu, vendar je bila mednarodno priznana šele na Berlinskem kongresu leta 1878 oziroma leta 1880, ko so Francija, Velika Britanija in Nemčija priznale njeno neodvisnost. Leta 1881 je Romunija postala kraljestvo s kronanjem kralja Carla (Karel) I. Hohenzollerna – Sigmaringna, ki je bil že leta 1866 z referendumom izbran za vladarja Romunije.

(Guida 2005: 10). Oblikovanje latinske zavesti Romunov pa so še dodatno okrepili politični in kulturni projekti, ki sta si jih izmenjavali novonastali državi Romunija in Italija tudi s preseljevanjem prebivalstva. Tako so na primer konec 19. stoletja prebivalci iz severne Italije prihajali delat na romunska polja in v kamnolome. Italijanska vlada je skrbela za svoje državljane v Romuniji: nudila jim je državno pomoč, s katero so se učili italijanski jezik in zgodovino, otroci pa so se lahko udeleževali poletnih taborov in obiskovali Italijo (Štiuča 2007: 205–215). Skrb za italijanske državljane v tujini so prevzeli številni inštituti in društva, spremljevalci italijanskih predstavništva v tujini. V časopisu *Corriere di Trieste* z dne 26. oktobra 1922 lahko preberemo o italijanskem predavanju v Bukarešti: »Italijanski novinar Arturo Calza je imel ob prisotnosti več sto Italijanov in romunskih simpatizerjev zanimivo predavanje o političnem položaju, ob tem pa je poudaril pomen dela Italijanske zveze za varstvo Italijanov v tujini. Govorca je pozdravil živahen aplavz.«

Pasquale Buonincontro piše, da je Italija oziroma njena vlada med obema vojnama »sledila /zunanjim italijanski politiki/ z namenom, da bi v balkansko-donavski regiji ustvarila politično-ekonomski sistem pod italijanskim vplivom« (1988: 97). Tako je z Romunijo podpisala pakt o italijansko-romunskem prijateljstvu (1926) ter podprla protokol iz leta 1920, ki je Romuniji določil Besarabijo (1927). O intenzivnosti stikov med letoma 1923 in 1943 pa najbolje pričajo številni prispevki o Romuniji v italijanskih kulturnih in strokovnih revijah (Buonincontro 1988: 94–99). Omenjeno pisanje je vplivalo na oblikovanje italijanske zavesti o Romuniji ter delovalo tudi vzvratno, tako da je oblikovalo romunsko nacionalno zavest v odnosu z Italijo. Za boljše razumevanje pričujočega odnosa sem pregledala več številnih določene lokalne, nacionalne, politične in kulturne/strokovne periodike v Italiji, ki je izhajala med letoma 1921 in 1944 in je dosegljiva v knjižnici Biblioteca Statale Isontina v Gorici. Analizirala sem članke o Romuniji v regionalnih političnih časopisih *L'Azione* (1921–1922) in *Il Friuli* (1922–1923), lokalnih časopisih *Corriere di Gorizia* (1922–1923) in *Corriere di Trieste* (1922), državnem nedeljskem podlistku *La domenica del Corriere* (1932–1933, 1940–1942), mesečni reviji Nacionalnega fašističnega inštituta za kulturo (Istituto nazionale fascista di cultura) *Civiltà Fascista* (1934–1942) ter mesečni reviji Inštituta za Vzhodno Evropo (Istituto per L'Europa Orientale) v Rimu *L'Europa Orientale* (1921–1922, 1926, 1928–1941, 1943–1944). Lokalni in regionalni časopisi kot tudi podlistki so Romunijo le redko omenjali. Najpogosteje so o Romuniji lahko brali naročniki mesečne revije Inštituta za Vzhodno Evropo. Nekaj prispevkov o Romuniji je objavila tudi *Civiltà Fascista*, v kateri so pisali tudi nekateri avtorji iz *L'Europa Orientale*.

Italija, novi svetilnik civilizacije: predstava o vlogi Italije v svetu med fašizmom

Obdobje med obema vojnama je bilo ambivalentno: na eni strani mirovni sporazumi in pacifizem, na drugi pa nemir in negotovost. Po prvi svetovni vojni, ki je dokončno potolkla imperije v Jugovzhodni Evropi (avstro-ogrskega, ruskega in otomanskega), so se začele ponovno risati meje nacionalnih držav, kar je spodbudilo agresivne politike, iredentizem in revizionizem. Romano Cagese je v članku Evropa brez miru v časopisu *L'Azione* (10. oktobra 1921) opisal mednarodno stanje ob pripravah na Washingtonski kongres za razorožitev in omejevanje oboroževanja.

Izrazil je skepticizem do tovrstnih pacifističnih kongresov in traktatov, saj je bil položaj v Evropi »neznosen«; težko je bilo govoriti o »evropskem miru« (1921: 1), ker so številne države nerazumno veliko denarja vlagale v oborožitev.³ Poleg večjih zmagovitih antantnih sil naj bi se tudi manjše države na Balkanu oboroževale in pripravljale za domnevne napade. Po avtorjevem mnenju naj bi se Grčija, ki je bila v vojni s Turčijo, z denarjem Velike Britanije podajala na nori podvig. Na mir še ni bila pripravljena pristati niti Srbija, kljub sreči in tragedijam, ki jih je proizvedla in prestala, saj je bila bodisi izzivalka konflikta bodisi tarča napadov – ob tem je avtor dodal, da je to v »navadi balkanskih ljudstev od leta 1908«. »Bolgari, Albanci, Črnogorci, Romuni – različno obravnavani in nadzorovani s strani antante ter različno nesrečni – kažejo zobe v pričakovanju neljubega dogodka, ki jim bo dovolil, da bodo skočili za vrat sovražnikom« (1921: 1). V tem napetem mednarodnem vzdušju je nastala Velika Romunija (*Romania Mare*). Leta 1918 so se združile kneževine Transilvanije, Bukovine, dela Banata in Besarabije s kraljestvom Romunije (*Regat*), ki sta ga sestavljali kneževini Moldavija in Vlaška. Novonastala Romunija je podvojila svoje ozemlje in število prebivalstva ter tako dosegla največji obseg v svoji zgodovini, kar je oteževalo restavracijo države. Poleg tega so pridružene kneževine v preteklosti pripadale različnim političnim tvorbam ali imperijem in so zato imele različne administrativne, izobraževalne in jezikovne tradicije. Osrednja skrb nove države je bilo tudi poenotenje administrativnega sistema, državne organizacije in šolstva, zaradi česar je prišlo do potrebe po preoblikovanju nacionalne identitete in zavesti Romunov. Na oblikovanje romunske nacionalne identitete pa je vplival tudi nov mednarodni politični položaj, v katerega je Romunija sicer vstopila kot zmagovalka, a hkrati tudi revizionistična država, kar je zahtevalo iskanje novih zaveznikov.

Prav tako je v nova mednarodna razmerja vstopila sicer povečana, a vendar revizionistična in iredentistična država Italija, ki si je prizadevala z izvozom lastne kulture in civilizacije kot tudi konstruirane, izmišljene preteklosti, kolonizirati ali podrediti Jug (Afriko) in Vzhod (Balkan). Italija je svojo civilizacijo izvažala s pomočjo različnih kulturnopolitičnih društev, še posebej pa preko inštitutov za italijansko kulturo v tujini,⁴ ki so bili podaljšana roka Ministrstva za zunanje zadeve, natančneje organa Centralne pisarne za inštitute italijanske kulture v tujini. Leta 1933 so vrata inštituta odprli tudi v Bukarešti. Namen inštitutov je bilo razvijanje in izvajanje raznih kulturnih aktivnosti v tujini, poučevanje italijanskega jezika in širjenje italijanskega tiska (knjig), promocija italijanske umetnosti in znanosti. Njihova funkcija naj bi bila tudi 'civilizacijska' (*funzione civile*), saj naj bi vedno bolj

3 Avtor v članku omenja, da je Italija v letih 1921–22 iz proračuna namenila 3.712 milijona lir za oborožitev in mornarico, kar naj bi bila več kot ena tretjina celotnega proračuna. Za javna dela naj bi porabili 880 milijonov, za izobraževanje 810 milijonov, za kmetijstvo 69 milijonov, za zunanje zadeve pa 49 milijonov. Obenem je avtor zelo kritičen do rabe sredstev za 'oboroženi mir' (*pace armata*), saj naj bi imela Italija na letni ravni od pet do šest milijard javnega dolga, medtem ko ima država pol milijona brezposelnih kot tudi enega najvišjih odstotkov nepismenosti v Evropi. Prav tako naj bi po avtorjevem mnenju Francija in Velika Britanija vložili več kot 15 milijard za oborožitev.

4 Italijanski inštituti za kulturo so še vedno aktivni spremljevalci italijanskih ministrstev za zunanje zadeve; v Sloveniji je Italijanski inštitut za kulturo v Ljubljani.

postajali »organi, primerni in dovršeni, da širijo med različnimi ljudmi neprecenljivo dediščino naše tradicije in našega vsakdanjega/sodobnega socialnega in intelektualnega življenja ter vedno znova potrjujejo univerzalni karakter italijanskega značaja in kulture« (Costa di Sanseverino 1935: 717).

Podobno stališče in vlogo pri širjenju italijanskega civilizacijskega poslanstva je v svojem glasilu *L'Europa Orientale* zastopal tudi Inštitut za Vzhodno Evropo. V prvi številki je Nicola Festa, eden od urednikov, pojasnjeval, da sta tako revija kot tudi Inštitut namenjena »kulturni izmenjavi«, »kulturni prenovi«, saj je ta nujna podlaga napredku (1921: 1–3). Vzhodna Evropa naj bi po mnenju uredništva delila usodo z Italijo. 'Prva svetovna vojna' (*la Grande Guerra*) naj bi prinesla novosti na evropski politični zemljevid z nastankom novih držav, ki so bile tako kot Italija pred 'preporodom' (*risorgimento*) pod jarmom večjih imperijev. Narodi, ki so se izpod tega jarma osvobodili, so se začeli zgledovati po 'državi' (*patria*) »Mazzinija in Garibaldija«, ki je bila tudi 'država' (*paese*) s sanjami »o svobodi in neodvisnosti za vse nacije« ter je »prelila neizmerno veliko krvi svojih sinov zato, da bi sen postal resničnost, kot je danes tudi postal«. Neodvisne nacionalne države so po mnenju Feste »nujno potrebovale gravitacijski center«, ki ga niso našle niti v kralju »moskovskega imperija« niti v »germanski civilizaciji«, ki je bila v krizi, niti v velikih zahodnih državah, ki so bile zanje »oddaljene tako prostorsko kot po svojih tradicijah« (Festa 1921: 2).

Ne brez razloga torej, se oči obračajo z vseh strani na stari/antični svetilnik civilizacije, ki je skozi stoletja razsvetljeval nemirne valove zgodovine: (obračajo se – op. a.) k Rimu, ki je bil razdeljevalec življenja in luči, pozneje postal krščanski, se podvojil v Novem Rimu na Bosporju /.../ tako je prinesel med slovanska ljudstva religijo, pravo in družbeno življenje, vsak narod spodbudil k razvoju kulture, ki je ustrezala njegovemu nacionalnemu duhu /.../ v zadnjem času sam vstaja v novo življenje, želi kraljestvo pravice in svobode v svetu ter oddaljuje vsakršne zahteve po vrhovni oblasti in opazuje odkrito solidarnost svobodnih nacij z namenom skupnega napredka« (Festa 1921: 2–3).

Fašistična doktrina (Valitutti 1936: 651–666), kot se je kazala v *Civiltà Fascista*, je rešitev ekonomskih in socialnih težav videla na ravni države kot notranjo, državno zaupnost in ne v mednarodnih solidarnostih (kot jih je ponujal komunizem) ali demokratičnih parlamentarnih rešitvah (po zgledu Francije in Velike Britanije). Benito Mussolini in fašizem kot ideologija ter korporativizem kot politična, državna ureditev so bili v tistem času revolucionarna sila, ki je obljubljala alternativo obstoječim sistemom. Fašizem po razlagah fašističnih piscev ni bil teorija, »temveč novo nacionalno življenje, ki na vseh področjih slavi zmago« (Romano 1936: 428). V fašističnem korporativizmu je ideja 'naroda, ljudstva' (*popolo*) sovpadala z 'nacijo' (*nazione*) v skupnem okviru 'države' (*stato*); Mussolini kot vrhovni vodja ter fašisti kot nacionalna politična stranka pa so bili projekcija enotnosti italijanskega naroda. Vsakršna kritika korporativizma in fašizma je bila razumljena kot kritika države, še več, kot kritika nacije in naroda. Fašizem je takrat za večino Italijanov pomenil nov red in s tem tudi nove vrednote. Ideologija, ki je postala ideologija države, je s tem postala tudi kolektivna ideologija, saj kot piše Sirus, »ideologija ne more napredovati in se razširiti, če z njo ne napredujeta in se širita vpliv ter nadzor države, ki jo je sprejela« (Sirus 1937: 14).

Fašistična ideologija je rehabilitirala ideale in simbole antičnega

Rima. V luči rimske imperialne dediščine ali »kontinuitete Rima« (De Francisci 1935: 13–26) je konstruirala podobo sodobne Italije ter njene vloge v svetu in Evropi. »S fašizmom je Italija pravzaprav vstopila v aktivno življenje Evrope ... Funkcija Italije pri vzdrževanju ravnovesja v Evropi počiva na njenih tradicijah in v strukturi duha njenih ljudi, na njeni civilizacijski plemenitosti in evropski zavesti njenega zgodovinskega poslanstva« (Romano 1936: 427). Pri tem se je često predstavljala kot nosilka civilizacije, utemeljene na imperialnem konceptu Rima, katerega namen je bil

osvojiti barbarska in puščavska ozemlja, pretočiti vanje svoje človeške moči, svoje delo, ves zaklad svoje civilizacije ter tam roditi in razcveteti življenje v izbranih izrazih. Rimske kolonije so vladale osvojenim ozemljem z orožjem; vendar so tam postavile korenine s svojim konstruktivnim in organizatorskim duhom; in barbarski teritoriji so bili sanirani, poseljeni, okrašeni z akvadukti, amfiteatri, s termami, stadioni, z bazilikami, s slavoloki, stebri, in nova mesta so rasla povsod; osvojeni ljudje so spremljali tok civilizacije ali ene najvišjih civilizacij. Delo Rima je bilo delo zase in za celoten svet (Romano 1936: 426).

Fašistična demagogija je poudarjala civilizacijsko poslanstvo Italije: »... Italija je bila poklicana, da prispeva k evropskemu preporodu ...« (Bastianini 1937: 882). Fašizem je po mnenju Giuseppa Bastianinija prispeval Evropi »preproste ideje« in »kompleksen program«, ki sta izhajala iz potreb ljudstva in nacije (1937: 883). Ponujali so idejo civilizacije kot univerzalno rešitev za narode Evrope: »'Domovina' (*patria*) in družina, avtoriteta, zasebna in kolektivna morala, pravice in dolžnosti, principi in zakoni ... Ne samo za Italijo, temveč za vse« (1937: 884). Fašistične vrednote in ideje so predstavljali kot univerzalne ideje Evrope, ki naj bi imela po njihovem mnenju pravico, da zaradi svoje »superiornosti« postane »univerzalna civilizacija« (1937: 886).

Italijanski fašistični intelektualci in državniki pa so svojo ideologijo »civilizacijskega poslanstva« izvažali ne samo preko medijev, temveč so jo uresničevali tudi z izvažanjem simbolov. Italijanska država oziroma mesto Rim je podaril petim romunskim mestom (Bukarešti, Cluju, Temišvaru, Targu-Murešu in Kišinavu⁵) kopije kapitolske volkulje (z Romulom in Remom). Skulpture volkulje naj bi simbolizirale združitev Romunov in poudarjale njihovo latinstvo, z detajli pa so želeli poudariti vez med Italijani in Romuni.

Podest kipa v Cluju, kamor ga je prinesla delegacija dvestotih Italijanov (večinoma študentov), krasita relief Trajana in napis »*Alla città di Cluj, Roma Madre, MCMXXI*« (Mestu Cluj, mati Rim,⁶ 1921). Kip je razgrnil na trgu Uniri ('Trg združitve') pred kipom Matije Korvina, 28. septembra 1921, prvi romunski župan Cluja, Iulian Pop, ob prisotnosti 25.000 someščanov. Kraj, na katerem so kip postavili (danes stoji nekaj metrov stran, na bulvarju Eroilor), ni bil naključno izbran, saj se ime trga, ki je še danes osrednji prostor v Cluju, nedvoumno nanaša na združitev Romunov. Še močnejši pomen pa je imela postavitev kipa pred Matijo Korvina, ki je simboliziral moč nekdanje Ogrske in Mad-

5 Danes je Kišinav prestolnica države Moldavije.

6 'Rim' je v italijanščini *Roma* in torej ženskega spola, zato ga povezujejo z materjo in ne očetom.

žarov, s katerimi so bili Romuni v sporu zaradi Transilvanije.⁷ Kip so s prvotne lokacije večkrat prenesli na različne prostore v mestu, nazadnje pa so ga postavili na sredo bulvarja Eroilor ('Bulvar junakov').

Volkuljo pa je mesto Rim leta 1906 podarilo Bukarešti ob praznovanju 40-letnice kronanja kralja Karla I. in 2000-letnici prihoda rimskih legij v Dakijo. Pod kipom volkulje je relief rimskega grba z napisom S. P. Q. R.⁸ (*Senatus Populusque Romanus* – Senat in ljudje Rima). Tako kakor v Cluju so tudi kip v Bukarešti predstavljali na različne lokacije. Nazadnje so ga leta 1997 postavili na Rimski trg ter mu dodali ploščo z napisom v romunskem in italijanskem jeziku: »Postavljena dne 5. maja 1997 ob prisotnosti predsednika sveta Republike Italije in predsednika vlade Romunije kot večna priča prijateljstvu med dvema narodoma« – s pripisom: »Sponzor ITALSTRADE s. p. a.« Določena obdobja, različne vlade in različne zunanje politične orientacije so s seboj prinašale tudi prestavljanje spomenika. Ob tem so se spreminjali tudi diskurzi in druge prakse, ki so spremljale njegovo »gibanje«. Določene prakse in diskurzi pa so se prenesli, ali bolje, rehabilitirali z namenom, da bi sedanosti tudi služili.⁹ Prav tako je tudi Romunija Italiji podarila pomemben simbol. Il Friuli je 22. marca 1923 poročal, da je romunski minister Lahovary v Rimu podaril Mussoliniju znak velikega križa reda romunske zvezde, kar je bilo najbolj prestižno odlikovanje Romunije, ki ga je podeljeval kralj Ferdinand. Mussolini se je preko ministra zahvalil kralju Ferdinandu, saj je bilo to prvo priznanje in »simpatični simbol«, ki ga je prejel. Članek ne omenja, za kakšne zasluge je bilo odlikovanje podeljeno, vseeno pa ga razumemo kot poskus prijateljske pozornosti ali sklenjenega zavezništva.

Civilizacija : Kultura – Romanità : Latinità

Norbert Elias predstavlja razmerje med civilizacijo in kulturo kot antitezo med francoskim ter britanskim pojmovanjem »civilizacije« na eni ter nemškimi pojmovanjem »kulture« na drugi strani (2000: 71–144). Civilizacija je izraz »samozavedanja zahodnega sveta« (2000: 71), v čemer zahodne družbe vidijo svojo prednost oziroma superiornost nad preostalimi deli sveta. »Francoski in angleški pojem 'civilizacije' se nanaša na politična ali gospodarska, religiozna ali tehnična, moralna ali družbena dejstva. Nemški pojem 'kulture' pa bistveno napotuje na duhovna, umetnostna, religiozna dejstva ...« (2000: 72). Pojem »civilizacije« se predstavlja kot nekaj univerzalnega, skupnega, nekaj kar ignorira nacionalne razlike in je izraz »nenehne ekspanzionistične težnje kolonizirajočih skupin in nacij« (2000: 74), medtem ko se v pojmu »kulture« zrcali samozavedanje nacije in poudarja nacionalne razlike (2000: 73–74).

Italijanski pojem »prinašanje civilizacije« ima, kot piše Bojan Baskar (2008), osrednjo vlogo pri »ideologiji legitimacije italijanskega kolonializma«.

Dva osnovna razloga sta pomembna za to osrednjo lego: prvič, s kompleksom »civilizacijske superiornosti« je Ita-

lija nadomeščala relativno pomanjkanje ekonomske moči in učinkovitosti; drugič, domači diskurz civilizacije ali *civiltà*, nasproten pojmu barbarstva ali inferiorne kulture, je odigral pomembno vlogo pri oblikovanju italijanske lokalne in nacionalne identitete (Baskar 2008).

Beseda *civiltà* naj bi ne imela eksaktnega ekvivalenta v angleščini, primarno pomeni 'civilizacija', vendar je povezana tudi s pojmom 'civiliziranega'. »Referira na ideje, povezane s civiliziranim načinom življenja in vedno implicira urbani način življenja«; iz česar izhaja tudi dihotomija med urbanim in ruralnim, pri čemer je ruralno »izven civiltà« (Baskar 2008).

V različnih izdajah *Civiltà Fascista* so številni avtorji (Sperduci 1934; Bastiniani 1937; De Francisci 1938; Pelizzi 1940; M. F. 1942) razpravljali o pojmu 'civilizacije' (*civiltà*) ali 'kulture' (*cultura*), pri čemer so pojem civilizacije enačili z *romanità* ('rimstvo') in pojem kulture z *latinità* ('latinstvo'). *Romanità* je pomenila skupek moralnopравниh idej in političnoekonomske organizacije, izhajajoče iz rimskega imperija, katolicizma in italijanskega humanizma. Rimstvo je bilo po mnenju piscev naloženo v 'duhu' (*spirito*) ljudstva in je zadevalo kolektiv. Latinstvo pa je predstavljalo kulturo (v ožjem smislu umetnosti, filozofije, znanosti, predvsem pa jezika) in je bilo izraz individualnega prizadevanja. Italija si je v fašističnem času predstavljala/zamišljala svojo vlogo v Evropi kot nosilka civilizacije in gradila svoj imperij kot multikulturni imperij narodov s skupnimi težnjami (na primer mir), ki ga povezujejo rimsko pravo, katoliška morala ter ideje humanizma. Italijansko ekspanzijo na Vzhod (Balkan) in Jug (Afrika) je vedno spremljal civilizacijski diskurz, ki je predpostavljal, da so se narodi degradirali zaradi barbarških vdorov oziroma da so se barbarizirali (v Romuniji so bili barbari Slovani). Edina, ki bi jim civilizacijo lahko prinesla ali povrnila, je bila Italija, in to zaradi zgodovinske izkušnje Rima ter 'duha rimstva' (*spirito della romanità*).

Najbolj nazorno je pojma *latinità* in *romanità* definiral Pietro de Francisci v članku *Romanità in latinità* (1938). Pojma, ki ju večkrat zamenjujejo in sta nejasna, je razločil v luči »vsebine in zgodovine« (1938: 877). Rim kot imperij ni bil sestavljen samo iz jedra »Latinov«, temveč je politični sistem kolonij ter 'mestnih uprav' (*sistema municipale*) omogočal visoko stopnjo enotnosti ter uniformiranosti kljub številnim raznolikim priključenim ali podjarmljenim ljudstvom. Latinski jezik je bil vez in medij med omenjenimi skupinami ljudi (med *civis* in *socius italicus*). *Romanità* po njegovem mnenju predstavlja »civilizacijo Rima in izključno Rima, ne pa vseh Latinov ali drugih latinskih mest« (1938: 878), kljub temu da je »afirmacijo rimstva spremljala difuzija latinskega jezika, preko katerega so se širile ideje, običaji, rimski duh ...« (1938: 879). Vse kar je bil 'Rim' (*Roma*), »skupna mati vseh ljudi« s »politično in civilno univerzalno organizacijok«, lahko opišemo s pojmom *romanità*, čeprav se je ta »organizacija sveta« širila skupaj z 'latinstvom' (*latinità*) jezika (1938: 880). Termina *civiltà romana* in *civiltà latina* ali *romanità* in *latinità* je treba razlikovati, saj »prvi predstavlja res tip, sistem civilizacije, ki je s svetovno ekspanzijo prekoračila koncept latinstva: ta je navsezadnje, če smo natančni, le lingvistični in literarni izraz« (1938: 880–881). »In rimska civilizacija je zasidrana v duhu, ne v slovarju« (1938: 881).

Kako pa je Romunija razumela vlogo Italije kot nosilke civilizacije in latinstva? Irina Livezeanu v svoji knjigi navaja primer sorbonskega izobraženca z doktoratom iz filologije, ki je učil

7 O konstrukciji rimske preteklosti in pomenu latinstva v Transilvaniji ter romunsko-madžarskem sporu bom pisala v nadaljevanju.

8 Mesto Rim ima še vedno grb s kriticami S. P. Q. R.

9 Italstrade je italijansko podjetje za gradnjo cest, ki v Romuniji sodeluje pri gradnji avtocest.

italijanski jezik v mestu Bârlad v zahodni Moldaviji in se je leta 1918 prijavil za delo v Besarabiji, kjer je želel poučevati francoščino in italijanščino. »Argumentiral je, da bi dobro poznavanje francoščine rusificiranim Romunom in ruski buržoaziji v regiji približalo romunski jezik in kulturo moderne Romunije, na katero je močno vplivala francoska civilizacija, medtem ko bi italijanski jezik, podoben latinskemu in romunskemu, lahko rabil afirmaciji 'latinstva' (Latinity), ki je tako potrebno v Besarabiji, kjer boj proti slovanstvu/slavizmu ni enostaven« (Livezeanu 1995: 108; podčrtala avtorica U. V.). Tako glede na ta primer kot tudi v primeru pisanj zahodnih popotnikov o Romuniji (glej Jezernik 1998; 2004) lahko domnevamo, da je imela v Romuniji večjo težo Francija, medtem ko se je z latinštvom izražalo nasprotovanje slovanstvu (predvidevam tudi madžarstvu) in se ga je uporabljalo v jezikovnem kontekstu in kontekstu historične izkušnje kratkotrajne vladavine rimskega imperija.

Transilvanija: romunska teorija dako- (rimsko-) romunske kontinuitete in madžarska teorija migracij

Da bi bolje razumeli pomen latinstva v Romuniji, si poglejmo njegovo rabo v zgodovinopisju ter instrumentalizacijo v politiki, in sicer na primeru Transilvanije. Državno zgodovinopisje preteklost etnične skupine, naroda, nacije, konstruira kot linearno, sukcesivno in povezano, pri čemer pretekli dogodki kulminirajo v sedanosti oziroma sedanost razlagajo. Stelian Brezeanu v knjigi *Dako-romunska kontinuiteta: znanost in politika* (1984) pokaže, kako sta se na podlagi spekulacije z viri razvili dve teoriji o izvoru Romunov v Transilvaniji: madžarska *teorija migracij* in romunska *teorija kontinuitete*. Obe spekulativni teoriji o izvoru Romunov sta bili plod političnih aspiracij in sta rabili legitimaciji apropriacije Transilvanije bodisi Romunov ali Madžarov. Teoriji sta hoteli dokazati, da so bili Madžari na eni ali Romuni na drugi strani prvi na omenjenem teritoriju.¹⁰

Romunsko zgodovinopisje pravi, da je bilo območje današnje Romunije od Panonske do Donavske nižine ob Črnem morju naseljeno z ljudstvi trakijske družine, Dako-Geti, in je bilo znano z imenom Dakija (Dacia). Leta 107 jo je osvojil cesar Trajan po zmagi nad dakijским kraljem Decebalom.¹¹ Trajan je Dakijo naselil s priseljenci iz rimske province Dalmacije in tudi iz notranjosti Italije, ki so bili vojaki, trgovci, rokodelci in uradniki. V tem obdobju se je v provinci utrdil latinski jezik – vulgarna latinščina cesarskega obdobja, ki je bila v splošni rabi med latinskim prebivalstvom (Eliade 1998: 24), čeprav naj bi bila latinščina že znan jezik med dakijškimi ljudstvi, ki so trgovala z rimskimi koloni južno od Donave, v provinci Meziji (Eliade 1998: 14–15). V drugem stoletju našega štetja se je cesar Avrelj odločil, da se bo zaradi neprestanih vpadov Gotov, Karpov in svobodnih Dakov umaknil iz rimske province Dakije. Evakuiral je vojsko in uradništvo, odselili pa so se tudi trgovci.

Po odhodu Rimljanov naj bi na območje prihajala druga ljudstva, kot na primer Huni, Germani (Gepidi), Langobardi, Slova-

ni, Avari, Tatari, Turki. Prihod Slovanov v 7. stoletju je dodobra spremenil percepcijo dakijškega prebivalstva tako med samimi Daki kot tudi sosednjimi ljudstvi. Po prihodu Slovanov¹² so bili viri o prebivalcih Dakije redki (vsaj pod tem imenom) vse do 11. stoletja, ko so začele nastajati prve romunske kneževine.

Prav to pomanjkanje ali »črna luknja« v virih je pustila praznino, ki jo je bilo pozneje mogoče zapolnjevati z interpretacijami, ki jih lahko uokvirimo v dve »teoriji«:

1. Romunska teorija dako-rimsko-romunske kontinuitete, katere vsebino smo opisali zgoraj, pravi, da so Romuni potomci in dediči antičnih Dakov in priseljencev Rimljanov. Dediščina Trajanove kolonizacije pa se kaže v ohranjenima latinskem jeziku in družbeni organizaciji.
2. Madžarska teorija migracije pa zastopa stališče, da je bilo območje Dakije/Transilvanije ob naselitvi Madžarov v 11. stoletju nenaseljeno. Romuni oziroma Vlahi naj bi bili nomadsko ljudstvo, ki je živelo v gorah in se šele v 13. stoletju od tam preseljevalo v doline med sedentarno madžarsko prebivalstvo. Naseljeni Madžari naj bi Vlahe oziroma nomadske Romune naučili za sedentarna ljudstva značilne politične strukture in organizacije.

Pri slednji »teoriji« lahko opazimo vpliv kulturnega evolucionizma 19. stoletja, ki je populacije razvrščal po unilinearni razvojni lestvici, ki prehaja od lovcev in nabiralcev preko nomadov do sedentarnih ljudstev. Izražena pa je tudi civilizacijska ločnica med barbari in nomadi ter sedentarnimi ljudstvi in civilizacijo. Problematičnost omenjenih kategorij je pravzaprav njihova valorizacija (civilizirani : necivilizirani; organizirani : neorganizirani) kot politizacija teh razmerij za namen prisvajanja teritorija. Prav tako pa je problematična tudi ideja kontinuitete, saj prisotnost neke skupine ljudi skozi čas in prostor pravzaprav ni gibanje ljudi kot biološke populacije v času in prostoru, temveč, kot pokaže Malcolm Chapman, predvsem gibanje samodefinitiv in samoidentifikacij (1992: 43–44). Tisto kar se premika v času (kot tudi v prostoru) kot kontinuiteta, so 'kulturna srečevanja in klasifikacijske motnje' (*culture-meeting and classificatory disturbance*) (1992: 157). Skupine gradijo v okviru definiranja svojih meja svoj kognitivni in moralni red kot objektivni, naraven. »V naravi socialnih klasifikacij je, da producirajo razlike, kategorije, opozicije in distinkcije, ki jih pripadniki družbe 'živijo kot resnične' (*lived as real*)« (1992: 156). Ob srečanju dveh ali več skupin med sabo trčijo urejene kognitivne klasifikacije oziroma red, kar pripelje do izpraševanja o naturalizaciji tega reda kakor tudi o meji skupine ter posledično do redefiniranja identitete in samoidentifikacije (1992: 146–164).

Konec 19. stoletja, ko je Romunija postala kraljestvo, v katerem so krepili modernizacijo in industrializacijo po zahodnem modelu, so želeli Romuni pokazati, da so pripadali in pripadajo bolj Zahodu kot Vzhodu oziroma orientaliziranim Otomanom, Slovanom (Rusom) in tudi Madžarom (ki naj bi prišli iz centralne Azije kot ugrofinsko ljudstvo), pri čemer je rehabilitacija dako-romunske kontinuitete rabila dokazovanju latinskega izvora romunskega jezika. Latinski jezik in latinstvo sta bila razlikovalni element proti Madžarom, Nemcem (Avstrijcem in Saksoncem,

10 Podobne primere lahko najdemo povsod, Albanci na primer so dokazovali, da so potomci Ilirov ter tako avtohtoni prebivalci na Balkanu; Slovenci pa nenehno rehabilitiramo Karantanijo kot prvo politično tvorbo Slovencev in s tem jezimo Avstrijce.

11 Prizore iz Trajanove osvojitve Dakije lahko vidimo na Trajanovem stebru v Rimu. Kopijo Trajanovega stebra z razlagami posameznih prizorov pa si lahko ogledamo tudi v Muzeju nacionalne zgodovine v Bukarešti.

12 Mircea Eliade piše, da so Slovani razbili etnično in jezikovno entiteto Romunov, vendar tudi, da jih je avtohtono prebivalstvo asimiliralo preko »kulture, jezika in porok« (1998: 22). Romuni naj bi bili že takrat »romanski otok v slovanskem morju« (1998: 23).

ki so živeli v Transilvaniji), Turkom ter Slovanom. Latinski element je ostal močan razlikovalni dejavnik romunske identitete še posebno po prvi svetovni vojni, ko so se kneževine združile v Veliko Romunijo in je unifikacija države (administracije) gradila na temelju skupnega jezika in prepoznavanja skupne rimske preteklosti. Vasile Paravan je leta 1920 povedal, da je ideja romunske kulture pravzaprav ideja Rima in da se je nacionalna kultura Romunije začela v trenutku, ko so ponovno odkrili Rim (Mihailescu 1991: internetni vir).

O nadaljevanju romunsko-madžarskega nasprotovanja med obema vojnama lahko beremo tudi v *L'Europa Orientale* in *Civiltà Fascista*. Obe reviji sta redno objavljali recenzije knjig o Romuniji, romunski zgodovini in kulturi (literaturi), ki so jih izdajali v Romuniji ali Italiji tako romunski kot italijanski avtorji. V *L'Europa Orientale* je bilo tudi nekaj člankov iz zgodovine romunsko-italijanskih odnosov (na primer zgodovinar Nicola Iorga je pisal o Benečanih v Romuniji (1929: 1–24)).

Med letoma 1928 in 1929 so se zvrstili trije članki o zgodovini Romunije: najprej recenzija italijanskega avtorja Lilia Cialdee Romunija v luči lastne zgodovine (maj–junij 1928) o novoizdani knjigi Nicole Iorga v Italiji, odgovoril mu je madžarski pisec Jancsó Benedetto (Benedek) s člankom Nekatera kritična opažanja o antični zgodovini romunskega ljudstva (julij–avgust 1929), slednjemu pa je repliciral romunski zgodovinar Nicola Iorga s člankom »Poezija« ali zgodovinska resnica (november–december 1929). Jabolko spora je bilo pisanje o kolonizaciji rimskega imperija in latinstvu Romunov.

Lilio Cialdea je v recenziji napisal, da je rimska kolonizacija Dakije pustila močan latinski vtis v romunski družbi, ki je kljub »barbarskim vdorom« ostala 'rimska' (*romana*). »Njihovo življenje je ostalo rimsko: od hiš do polja, vse nosi pečat latinstva, ki se še danes v besednjaku manifestira tudi v poimenovanju orodij in pripomočkov, ki so spremljali življenje v njegovih temeljnih manifestacijah: šele pozneje so sledili slovanski in bizantinski vplivi, ki pa niso uspeli zasenčiti srca trako-rimske rase« (1928: 191).

Jancsó Benedek je označil Iorgovo zgodovino Romunov kot »zgodovinski roman, ne pa kot objektivno kritično zgodovino romunske nacije«, in kot ponoven poskus, s katerim želijo Romuni upravičiti madžarska, avstrijska in ruska ozemlja, ki so jih pridobili s Pariško mirovno konferenco. Po njegovem mnenju gre le za nadaljevanje teorije dako-romunske kontinuitete, ki jo je najbolj vestno zagovarjal Iorga. Vendar pa ni nobenih virov, ki bi dokazovali, da so Romuni obstajali pred 13. stoletjem. Tudi rimski kolonizatorji, ki so naselili Dakijo, niso bili »latinskega jezika ali nacionalnosti«, temveč mešanica ibernsko-španske, britanske, germanske, trakijske, večinoma semitske rase iz Azije ter berberske iz Afrike.

Od takrat, ko je prvič stopilo na madžarsko/ogrsko zemljo, je bilo romunsko ljudstvo skladišče moralnega koncepta primitivne kulture balkanskih narodov. Velika sta bila cena dela in napor, ki so ga administrativne avtoritete madžarske/ogrske države vložile, da so prilagodile ta ljudski, balkanski, napol nomadski element socialnemu in pravnemu redu evropske – zahodne države Ogrske (1929: 257).

Na vse obtožbe Iorga ni mogel ostati dolžan, še istega leta je odgovoril Benedku in ga označil kot »madžarskega pisca, ki je zelo znan po svojem sovraštvu do Romunov« (1929: 413). »Gospod Jancsó Benedek ni bil nikoli zgodovinar: mislim da je filolog, in

njegovo poslanstvo je bilo, da je nadlegoval Romune ogrskega kraljestva s svojimi znanstvenimi 'kritikami', katerih vrednost so večkrat kritizirale osebe, ki jih ne moremo sumiti nacionalnih ali osebnih predsodkov in interesov« (1929: 413). »Rimski imperij,« piše Iorga, »se je raztezal južno in severno od Donave, torej je še pred Trajanom med območji obstajala jezikovna (latinska) povezava. Kontinuiteta z rimsko kolonizacijo se kaže v latinski nomenklaturi, poimenovanju prostorov (rek, krajev) kot tudi opravil in pripomočkov, povezanih s kmetijstvom (kar naj bi kazalo tudi na to, da Romuni niso bili nomadi).« Nazadnje se je dotaknil tudi politike: »Romunski kmet je živel bolje pod madžarskim režimom kot v svoji državi. Da, hvala avstrijski dominaciji, tu in tam, ampak nobena romunska regija ne prikazuje kmetov tako revnih kot so tisti s transilvanijskega zahoda!« (1929: 418).

Članke, predvsem Benedkovega in Iorgovega, lahko razumemo v luči kontinuitete madžarsko-romunskega spora med teorijami migracij in teorijami dako-rimsko-romunske kontinuitete. Objavljanje tega spora v tujih, italijanskih medijih pa pritegovanje mednarodne javnosti in pridobivanje mednarodne podpore pri nacionalističnih, političnih aspiracijah.

Romunija v optiki italijanskih medijev med obema vojnama: metafora družine in narod

Nazadnje pa preletimo še italijanske časopise in njihovo pisanje o Romuniji, v katerih se zrcalijo interesi lokalnih, regionalnih ali nacionalnih italijanskih oblasti v Romuniji. V *Corriere di Gorizia* (1922, 1923) o Romuniji ni pisalo nič, najverjetneje zaradi lokalne narave časopisa. *Corriere di Trieste* (1922) je kljub svoji lokalni naravi objavil nekatere z Romunijo povezane novice: 19. oktobra 1922 o železniški nesreči med dvema vlakoma na progi med Kostanco in Bukarešto; 24. oktobra 1922 v Trgovskih obvestilih (*Notiziario commerciale*) o »potrebah Jugoslavije«, ki naj bi v juliju izvozila žito, nafto, les in sol iz Romunije; v enako naslovljenih obvestilih 5. novembra 1922 o poljsko-romunskem sodelovanju pri železnici. Novice o železniški nesreči ter o poljsko-romunskem sodelovanju so bile povezane s pomembnimi prometnimi informacijami, saj je železnica poleg plovne Donave¹³ in morja v prvi vrsti pomenila pretok in mobilnost dobrin, kar je bilo pomembno za nekatere trgujoče tržaške prebivalce. Sodelovanje med Poljsko in Romunijo ter Jugoslavijo in Romunijo zadeva tudi malo antanto, ki je pod francoskim pokroviteljstvom nastala po prvi svetovni vojni (v 20. letih) kot ravnovesje sil na Balkanu. Malo antanto so sestavljale Jugoslavija, Romunija, Češkoslovaška, v povezavo, nastalo na podlagi bilateralnih sporazumov, pa so države za obrambo pred Rusi oziroma boljše vizmom snubile tudi Poljsko. Mala antanta je bila trn v peti iredentističnim težnjam Italije – ta seveda ni želela močne, združene sile na Balkanu, ki bi omejevala njeno ekspanzijo. Zaščitnica male antante pa je bila Francija,¹⁴ ki je Italija prav tako ni želela na Balkanu. Najbolj zanimiv vir je podlistek državnega časopisa *Domenica*

13 O internacionalizaciji plovbe po Donavi je leta 1941 pisal v *Civiltà Fascista* tudi Lilio Cialdea. Cialdea je pisal tudi za *L'Europa Orientale*, najpogosteje, kot smo videli zgoraj, članke o Transilvaniji.

14 Države male antante so se k Franciji in njenim modelom obračale vse od francoske revolucije in Napoleona. Obrat je povzročil poraz Francozov proti Nemcem po letu 1940 – od takrat so balkanske države začele sodelovati z nacistično Nemčijo in pristopale k nemškemu rajhu.

del Corriere (1932–1933, 1940–1942). Lahkotna vsebina časopisa, kombinacija vizualnega materiala (fotografij, ilustracij) in besedila ter način ekskluzivnega, lahkotnega poročanja o sebi in drugih je najverjetneje segla globlje v miselnost bralcev kot drugi časopisi. Stopnja nepismenosti po prvi svetovni vojni je bila kljub razmahu tiska in obveznem, brezplačnem osnovnem šolanju še vedno precej visoka. Slikovno in ilustrativno gradivo, čeprav s širokim razponom interpretacije, pa je lahko »bral« vsak. V lahkotnem poljudnem tonu je *Domenica del Corriere* poročala tudi o Romuniji. Pod naslovom/razdelkom I Cesari (cesarji) so dne 8. maja 1932 objavili prispevek o Trajanu in njegovem osvajanju Dakije. Daki so bili predstavljeni kot barbari, ki so vdrali v rimsko provinco Mezijo. Po Trajanovi zmagi in nastanku rimske province Dakije so prihajali rimski koloni z vseh strani imperija, da bi jo naselili in »civilizirali«. Avtor sklene, da je Romunija še danes država, »nacija, ki dolguje Trajanu lastno civilizacijo, lasten jezik, svoje ime, tako lepo in zveneče«.

La Domenica del Corriere je predvsem skozi fotografije poročala tudi o sodobnem dogajanju v Romuniji: na primer leta 1932 o praznovanju 500-letnice smrti Aleksandra Dobrega, na katerem se je pojavil kralj Karel II. s sinom Mihaelom, dogodku pa naj bi dal prav poseben pečat ortodoksnih kler z bogato okrašenimi rekviziti; leta 1940 o begu kralja Karla II. in njegove žene Elene Lupescu; leta 1940 o vojskovanju na rusko-romunski fronti pod generalom Antonescujem ter o prihodu nemško-romunskih čet v Odeso; spet leta 1940 o manjšini Sekeleji (*Siculi*) v Transilvaniji. S krajšim besedilom in fotografijo je bilo ovekovučeno tudi odprtje novega sedeža romunske akademije v Rimu (v navzočnosti Duceja) leta 1933.

Poseben apetit je imela italijanska vlada po romunski nafti, saj je tako v dnevnem, lokalnem in državnem časopisju ter v politično-kulturnih časopisih *L'Europa Orientale* in *Civiltà Fascista* večkrat poročala o romunski industriji (črpanju in predelavi) nafte. Nafta je bila med obema vojnoma pomembna surovina – energija, ki je v prvi vrsti premikala tanke. Romunska naftna industrija je bila po vojni v deprivilegiranim položaju, saj je bila večina objektov poškodovanih in se ni mogla obnoviti samo z lastnim, romunskim kapitalom. V njen razvoj so vlagale tuje države: Francija, Velika Britanija, Nizozemska, ZDA ter tako povzročale posredno odvisnost Romunije od tujega kapitala. Italijanske medije sta zanimala produkcija in izvoz romunske nafte, ki sta se iz leta v leto povečevala.¹⁵ Poleg izvoza nafte so italijanski mediji z zanimanjem spremljali tudi pridelavo in izvoz žita.¹⁶

V razdelku *Rassegna politica* (politični obzornik) so v reviji *L'Europa Orientale* spremljali politične spremembe v romunski vladi, ki so bile izjemno pogoste v medvojnem obdobju predvsem zaradi samovolje kralja Karla II., ki je imel moč, da je odstavljaj vlado in postavljaj njemu bolj naklonjeno. Revija pa je objavljajala tudi nekatere dokumente v zvezi z malo antanto in dogajanjem v njej.

15 Dokler viri niso presahnili. V sedemdesetih letih 20. stoletja (naftna kriza) je morala Romunija zaradi potreb lastne industrije surovo nafto uvažati, pa tudi zato, da so imele novozgrajene rafinerije delo (Guida 2005: 271). Ceaușescu se niti leta 1989, po usodnem dogodku v Temišvaru, ni odrekal obisku v Iranu, kjer se je dogovarjal o sodelovanju naftnega sektorja – uvozu surove nafte za predelavo v romunskih industrijskih obratih (Guida 2005: 284).

16 Zgoraj smo že omenili trgovino med Jugoslavijo in Romunijo.

V komentatorskem članku Romunske kronike v regionalnem časopisu *Il Friuli* avtor piše o dogodkih v Romuniji v letu 1922 (neuspeli delavski protest, izključitev judovskih študentov z medicinske fakultete v Cluju) in jo poimenuje »*stale naša latinska sestra*« (i. n. m. 1923: 1). O Romuniji se je v italijanskih medijih med obema vojnoma pisalo kot o sestri, mlajši sestri ali sestrični Italije. Videli smo tudi, da na podstavku kipa volkulje v Cluju piše '*Alla citta di Cluj, Roma Madre*' (Mestu Cluj, mati Rim). Čestokrat naletimo na družinsko/sorodstveno poimenovanje odnosov med državami, nacijami, narodi. Iz slovenske izkušnje na primer poznamo izraz *južni bratje* za prebivalce nekdanje Jugoslavije ter malce starejši izraz *mati Rusija*. Prenesen pomen in poimenovanje sorodstvenih/družinskih odnosov med narodi, nacijami, državami sem poimenovala metafora družine, s pomočjo katere si lahko razložimo hierarhične odnose moči med posameznimi državami.¹⁷

Za razumevanje metafore je treba potegniti vzporednico z družino ali vsaj s predstavami o njej. Prikaz družine, njenega izvora in odnosov med družinskimi člani kot model družinskega drevesa ali dendritičen (vejast, razvejan) model predpostavlja, da je v preteklosti (na nekem davnem začetku) obstajal skupni sorodnik (praprednik, praoče ali pramati), iz katerega izhajajo posamezne ožje družine in posamezniki. V političnem diskurzu med obema vojnoma v Italiji in Romuniji se je kot skupni prednik pojavljajal rimski imperij, ki sta si ga državi razlagali vsaka po svoje, kar smo lahko videli v civilizacijskem diskurzu v Italiji ter dako-rimsko-romunski kontinuiteti v Romuniji. Italija je Romunijo predstavljajala kot mlajšo sestro ali sestrično, in če primerjamo odnose ali zelene odnose med državama z odnosi v evropskih patriarhalnih družinah, bi to lahko pomenilo, da se mlajša sestra lahko veliko nauči od starejše ali pa da skupaj tvorita zavezništvo pri skupnih aspiracijah. Tudi če pogledamo frazo francoske revolucije, se svoboda in enakost povezujeta z bratstvom; po jugoslovanski različici pa je bratstvo povezano z enotnostjo. Odnosi v isti generaciji so metaforično pravzaprav egalitarni odnosi, medtem ko so odnosi med generacijami (mati in oče glede na otroke, sinove, hčere) ali starostno opredeljeni odnosi (mlajši : starejši) v isti generaciji bolj hierarhično strukturirani.

Narod ali nacija tudi pogosto povezuujemo z družino, rododom oziroma s krvjo – narod kot tisti, v katerega se na-rodimo ali v katerega se rodimo. Ideja, da je narod nekaj, kar je povezano s krvjo in z rododom/sorodstvom, daje občutek naturalizacije in objektivizacije odnosov med ljudmi v okviru naroda, nacije ali države kot tudi med državami. V romunsko-slovenskem slovarju najdemo besedo *neam*, ki pomeni tako 'narod' kot 'rod' ali 'rodbina'; obstajajo seveda še drugi izrazi za 'narod': *națiune*, *popor*, 'narodnost': *națiionalitate* ali 'nacionalen': *națiional*.

Narod pa ni povezan z ljudmi iz mesa in krvi, temveč obstaja le kot kulturna konstrukcija ali »zamišljajena skupnost / v predstavi živeča skupnost« (Anderson 1998), pojavil pa se je konec 18. stoletja pod vplivom kodifikacije in unifikacije kulture¹⁸ oziroma simbolnega sistema. Simbolni sistem in unifikacijo kulture z »izumljanjem tradicij« (Hobsbawm 1993: 1–14) so izobra-

17 Vselej ko govorim o posameznih državah (Romunija, Italija, Francija) ali naciji (Romuni, Italijani, Francozi), mislim na vlado oziroma na tisti del, ki razpolaga z oblastjo in močjo.

18 Kultura je, po Gellnerju, vsota vseh možnih orodij/vse možne opreme, ki ga/jo ljudje uporabljajajo pri medsebojni komunikaciji (1995: 85).

žene elite ustvarjale od konca 18. stoletja. Te so v medsebojni konkurenci za vire in moč elaborirale tudi simbolne sisteme, s katerimi so lahko »pridobile 'srca in misli ljudi'«, oblikovale so ideologijo, ki je definirala »cilje/namene, v katere bosta vloženi ekonomska razdelitev in politična podpora« (Cole in Wolf 1999: 268). Vendar pa je ideologija¹⁹ lahko uspešna le tedaj, ko se posameznik v njej prepozna kot subjekt in vanjo tudi verjame. »Da bi se torej občevalci lahko pogojno identificirali s subjekti, za katere se predpostavlja, da verjamejo 'v' različne ideološke obrazce, v razna verovanjska ozadja, se morajo najprej brezpogojno identificirati s subjektom, ki se zanje predpostavlja, da ve – s subjektom, pripisanim nacionalni ničti instituciji« (Močnik 1999: 96). Da pa lahko razumemo subjekt, v katerem naj bi se posameznik prepoznal,²⁰ je pomembno, da poznamo diskurz, ki nudi kognitivni okvir in omogoča oblikovanje subjektivnih pozicij. Saj je diskurz »tudi socialna akcija in praksa, diskurz družbo 'upomenja' in je hkrati tudi sociokulturna, politična in ideološka praksa v procesu definiranja socialnega sistema in njegove kulture« (Praprotnik 1999: 152).

Italijanska in romunska elita (intelektualci, novinarji, politiki) sta oblikovali ideologijo, ki je aktualizirala, revitalizirala in konstruirala preteklost rimskega imperija. Obe državi sta na rimski imperij gledali kot na nekega oddaljenega prednika. Italija je preteklo izkušnjo, dediščino Rima, vključila v ekspanzionistično, iredentistično zunanjo politiko tako, da se je predstavljala kot edina sposobna prinašati »civilizacijo« (*romanità*). Romuniji je rimska preteklost rabila kot diferencialni element proti mejnim Madžarom in Slovanom. Hkrati pa tudi kot element, ki je Romunijo (in Romune) umeščal na »Zahod«, v nasprotju z madžarskim ali s slovanskim »Vzhodom, Orientom«. Latinstvo je Italijo in Romunijo predvsem pri doseganju lastnih teritorialnih teženj povežalo v namišljeno sorodstveno vez, s katero so utemeljevali romunsko-italijansko prijateljstvo oziroma zaveznitvo.

Literatura in viri

ANDERSON, Benedict: *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 1998.

ALTHUSSER, Louis: Ideologija in ideološki aparati države. V: Zoja Skušek-Močnik (ur.), *Ideologija in estetski učinek*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980, 35–99.

BASDEVANT, Denise: *Terres Roumaines: Contre Vents et Marées*. Paris: Les Editions De L'Epagne, 1961.

BASKAR, Bojan: »That Most Beautiful Part of Italy«: *Memories of the Fascist Empire-Building in Adriatic*, 2008 (članek v uredniškem postopku).

BREZEANU, Stelian: *La Continuité Daco-Roumaine: Science et Politique*. Bucarest: Editura Științifică și enciclopedică, 1984.

BUONINCONTRO, Pasquale: La Romania nei periodici italiani nel secolo XX. V: *La Romania nella coscienza intellettuale Italiana, 19.–20.secolo: Atti di Convegno tenuto a Milano 1986*. Milano: Centro Italo-Romeno di studi storici, 1988, 94–99.

19 Po Althusserju (1980) ideologija interpelira posameznike v subjekte s pomočjo ideoloških aparatov države, kot so mediji, politika, družine in podobno.

20 Samo-definicija in samo-identifikacija pa seveda nista dovolj, saj se identitete oblikujejo ne samo na podlagi tega, kako se sami vidimo oziroma kakšni bi radi bili (emski vidik), ampak tudi, kako nas vidijo drugi (etski vidik).

CASTELLAN, Georges: *Storia dei Balcani XIV–XX secolo*. Lecce: Argo, 1996 [1991].

CHAPMAN, Malcolm: *The Celts: The Construction of a Myth*. London: The MacMillan Press Ltd., 1992.

COLE, John W. in Eric R. Wolf: *The Hidden Frontier: Ecology and Ethnicity in an Alpine Valley*. Berkley, Los Angeles in London: University of California Press, 1999.

ELIADE, Mircea: *Romuni: kratka zgodovina*. Koper: Založba Informinvest, 1998.

ELIAS, Norbert: *O procesu civiliziranja: sociogenetske in psihogenetske raziskave. Prvi zvezek: Vedenjske spremembe v posvetnih višjih slojih zahodnega sveta*. Ljubljana: */cf, 2000.

ELWERT, Georg: Boundaries, Cohesion and Switching: On we-groups in ethnic, national and religious form. V: Borut Brumen in Zmago Šmitek (ur.), *MESS – Mediterranean Ethnological Summer School, Piran, Slovenia*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1995, 105–119.

GELLNER, Ernest: On nations and nationalism. V: Borut Brumen in Zmago Šmitek (ur.), *MESS – Mediterranean Ethnological Summer School, Piran, Slovenia*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1995, 85–96.

GUIDA, Francesco: *Romania*. Milano: Unicopli, 2005.

HOBBSBAMW, Eric J.: *Nacije in nacionalizem po letu 1780: program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba */cf, 2007.

HOBBSBAMW, Eric J.: Introduction: Inventing Traditions. V: Eric Hobsbawm in Terence Ranger (ur.), *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, 1–14.

HOBBSBAMW, Eric J.: Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914. V: Eric Hobsbawm in Terence Ranger (ur.), *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, 263–307.

JEZERNIK, Božidar: *Dežela, kjer je vse narobe: prispevki k etnologiji Balkana*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče (Sophia), 1998.

JEZERNIK, Božidar: Little Parises and Large Bucharests. V: *Wild Europe: The Balkans in the Gaze of Western Travellers*. London: Saqi Books in The Bosnian Institute, 2004, 206–233.

LA ROMANIA nella coscienza intellettuale Italiana, 19.–20. secolo, *Atti del Convegno tenuto a Milano 1986*. Milano: Centro Italo-Romeno di studi storici, 1988.

LIVEZEANU, Irina: *Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Nation Building & Ethnic Struggle, 1918–1930*. New York: Cornell University Press, 1995.

MASSON, Danièle: Villages de Roumanie: Identités en péril. *Terrain-Boire*, št. 13, <http://terrain.revues.org/document2966.html>, 5. 1. 2008.

MIHAILESCU, Vintila: Nationalité et nationalisme en Roumanie. *Terrain – En Europe, les nations*, št. 17, <http://terrain.revues.org/document3015.html>, 5. 1. 2008.

MISHKOVA, Diana: The Uses of Tradition and National Identity in the Balkans. V: Maria Todorova (ur.), *Balkan Identities: Nation and Memory*. London: Hrust & Company, 2004, 269–293.

MOČNIK, Rastko: *3 teorije: ideologija, nacija, institucija*. Ljubljana: Založba */cf, 1999.

PRAPROTNIK, Tadej: Nacionalna identiteta ni zapisana v genih, ampak v diskurzu. *Časopis za kritiko znanosti* 27/197, 1999, 151–174.

ŠTIUČĂ, Narcisa: Ethnic and Civic: Identity of an Italian Community from Romanian Dobruja. V: Božidar Jezernik, Rajko Muršič in Alenka Bartulović (ur.), *Europe and its Others: Notes on the Balkans*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2007 (Zupaničeva knjižnica; 20), 205–215.

Časopisni članki

L'azione: Giornale politico della provincia (1921, 1922):

CAGGESE, Romolo: L'Europa senza pace. *L'Azione* 1/30 (10. oktober), 1921, 1–2.

Il Friuli (1922, 1923):

La Gran Croce della Stella di Romania all' on: Mussolini. *Il Friuli* 68 (22. marec), 1923, 1.

i. n. m.: Cronache Rumene. *Il Friuli* 109 (3. maj), 1923, 1.

Corriere di Trieste (1922):

Scontro Ferroviario. *Corriere di Trieste* 1(5), (19. oktober), 1922, 1.

Notiziario commerciale: I Bisogni della Jugoslavia. *Corriere di Trieste* 1(9) (24. oktober), 1922, 4.

Una conferenza italiana a Bucarest. *Corriere di Trieste* 1(11) (26. oktober), 1922, 1.

Notiziario commerciale: La Rumania e la Polonia hanno firmato un convenzione ferroviaria. *Corriere di Trieste* 1(19) (5. november), 1922, 8.

La Domenica del Corriere (1932–1933, 1940–1942):

DORCIUS: I Cesari: Il Conquistatore della Dacia. *La Domenica del Corriere* 19 (8. maj), 1932, 6.

Una fastosa commemorazione. *La Domenica del Corriere* 48 (27. november), 1932, 13.

La nuova sede dell'Accademia di Romania in Roma, inaugurata alla presenza del Duce. *La Domenica del Corriere* 4 (22. januar), 1933, 10 (fotografija).

IL VIAGGIATORE: La Romania e il suo petrolio. *La Domenica del Corriere* 14 (31. marec), 1940, 5.

Gente che ha ritrovato la patria: Gli Székely di Transilvania. *La Domenica del Corriere* 38 (15. september), 1940, 5.

OR.: Dopo la fuga di re Carol: Il nido della Lupescu. *La Domenica del Corriere* 26 (10. november), 1940, 9.

Capi di eserciti al campo: Il generale Antonescu, Conducador della Romania e generalissimo, segue al periscopio le vicende di un attacco. *La Domenica del Corriere* 43 (26. oktober), 1941, 5 (fotografija).

Le salme di un generale romeno caduto sul fronte d'Ucraina, trasportata dal campo di battaglia in aeroplano. Acompagnano il feretero quattro sacerdoti ortodossi. *La Domenica del Corriere* 44 (2. november), 1941, 5 (fotografija).

Nelle vie di Odessa. Dopo l'entrata delle truppe tedesco-romene, una donna ritorna alla sua casa portando faticosamente un po' di masserizie. *La Domenica del Corriere* 44 (2. november), 1941, 5 (fotografija).

L'Europa Orientale (1921–1922, 1926, 1928–1933, 1934–1941, 1943–1944):

(Med besedilom so tudi citirani in povzeti posamezni prispevki o politiki in ekonomiji v Romuniji, zato jih tukaj ne navajam.)

BENEDETTO (BENEDEK), Jancsó: Alcune osservazioni critiche sulla storia antica del popolo Romeno. *L'Europa Orientale* IX(7–8), 1929, 245–261.

CIALDEA, Lilio: La Romania nella luce della sua storia. *L'Europa Orientale* VIII(5–6), 1928, 190–196.

FESTA, Nicola: Prefazione/Introduzione. *L'Europa Orientale* I(1), 1921, 1–3.

IORGA, Nicola: Venezia ed i Romeni. *L'Europa Orientale* IX(1–2), 1929, 1–24.

IORGA, Nicola: »Poesia« o verità storica? *L'Europa Orientale* IX(1–12), 1929, 413–418.

Civiltà Fascista (1934–1942):

BASTIANINI, Giuseppe: Il Fascismo e i valori della civiltà Europea. *Civiltà Fascista* IV, 1937, 879–889.

CIALDEA, Lilio: Il regime internazionale del Danubio. *Civiltà Fascista* X, 1941, 250–264.

COSTA DI SANSEVERINO, Principe Francesco: Gli Istituti di Cultura Italiana all'Estero. *Civiltà Fascista* II, 1935, 716–720.

DE FRANCISCI, Pietro: Continuità di Roma. *Civiltà Fascista* II, 1935, 13–26.

DE FRANCISCI, Pietro: Romanità e latinità. *Civiltà Fascista* V, 193, 877–881.

M. F.: Cultura e civiltà. *Civiltà Fascista* IX, 1942, 123–124.

PELLIZZI, Camillo: Razza e civiltà. *Civiltà Fascista* VII, 1940, 825–831.

ROMANO, Michele: La funzione dell' Italia nell' equilibrio Europeo. *Civiltà Fascista* III, 1936, 417–429.

SIRUS: Funzione imperiale delle ideologie. *Civiltà Fascista* IV, 1937, 1–14.

SPERDUTI, Giuseppe: La rinascita Europea. *Civiltà Fascista* I, 1934, 1113–1122.

VALITUTTI, Salvatore: Aspetti storici e ideali della dottrina del Fascismo. *Civiltà Fascista* III, 1936, 650–666.

Vira o kipih/spomenikih volkulje

CAPITOLINE WOLF STATUE, CLUJ-NAPOCA,

http://en.wikipedia.org/wiki/Capitoline_Wolf_Statue,_Cluj-Napoca, 15. 5. 2008.

SHE-WOLF WITH CUBS or SHE-WOLF STATUE,

<http://www.summitbucharest.ro/en/71.html>, 15. 5. 2008.

Our Latin Sister: Romania and Italy as Portrayed by the Italian Media during the Period between the First and the Second World Wars

Analyzed are articles on Romania and Italy that had been published in Italian printed media between the First and the Second World Wars, thereby constructing the national awareness and identity of each nation. Both revitalized and actualized the heritage of the great Roman Empire, using it to justify irredentist and other tendencies shared by both countries. During the period of fascism Italy transformed its Roman past into an ideology of civilization encompassed in the concept of the *romanità* (the essence of being Roman). Trying to advance its civilizational mission Italy tried to gain prominence in the East also by employing symbols such as a statue of a she-wolf both in Cluj and in Bucharest. Romania, on the other hand, chose the concept of the *latinità* (the essence of being Latin), which placed it in the Western sphere, thus separating it from the neighboring, »Eastern« Hungarians, Slavs, and Turks. The two countries imagined to share a common tie based on their common ancestor, the Roman Empire. The idea that the concept of nation consists of blood and lineage/kinship ties creates a feeling of naturalization and objectivization of relations among people within the framework of a nation or a state, as well as among different states. Far more than ties of flesh and blood, however, a nation is also an ideology fabricated by the elite (or in this case by the authors of newspaper articles).